

İSNEVÎ (الإسنوي)

Ebû Muhammed Cemâlüddîn
Abdürrahîm b. el-Hasen
b. Alî el-Ümevî el-İsnevî
(ö. 772/1370)

Şâfiî fakihî.

704 (1305) yılında Mısır'ın güneyindeki İsnâ (Esnâ) şehrinde doğdu. Babasından fıkıh, ferâiz ve Arapça okudu. Bu arada Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi. 721'de (1321) Kahire'ye giderek Kutbüddin es-Sünbâtî, Hatîb el-Kazvîni, Takıyyüddin es-Sübkî, Ebû Hayyân el-Endelüsî, Mecdüddin el-Firûzâbâdî, Alâeddin el-Konevî gibi âlimlerden ders okudu. Arap dili ve edebiyatı, fıkıh ve usulü alanlarında devrin tanınmış âlimleri arasında yer aldı. Şâfiî mezhebinin ilk kaynakları ile daha sonraki temel metinleri ve şerhlerine, özellikle Râfîî'nin *eş-Şerhu'l-kebirî*'ne ve Nevevî'nin *Ravzatü't-tâlibîn*'ine derin vukufu vardı. Mezhepteki şöhetlerine rağmen Nevevî ile Râfîî'yi eleştirdi ve onları Şâfiî'nin görüşlerini bilmemekle itham etti (mesele bk. *et-Temhîd*, s. 53-54, 91, 98, 115, 220, 425). Bu amaçla *el-Mühimmât* adlı eserini kaleme aldı. Bazı Şâfiî âlimleri de Nevevî'yi anlayamadığını ileri sürerek İsnevî'ye reddiyeler yazdılar.

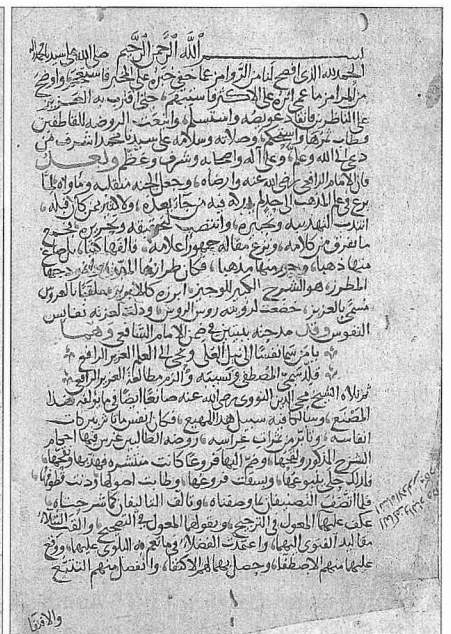
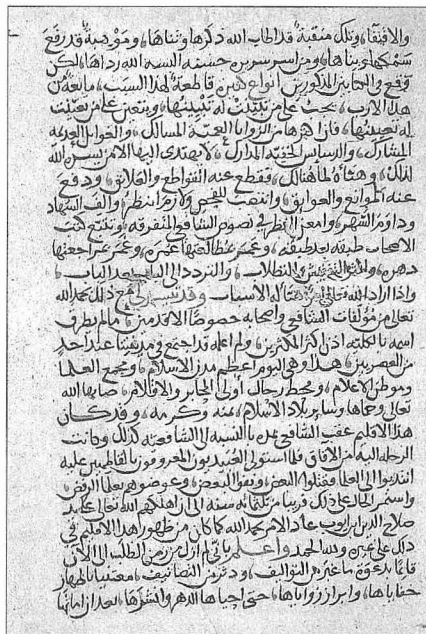
İsnevî, Memlûk Sultanı Nâsır zamanında muhtesibliğe getirildiyse de (759/1358) Vezir İbn Kuzeyne ile arasında meydana gelen bir tartışma sebebiyle 762 (1361) yılında istifa etti. Daha sonra beytül-mâl vekâleti görevine tayin edildi. Ancak ilimle meşgul olmak için 766'da (1365) bu görevden de ayrıldı. Cemâleddin İbn Zâhîre, Zeynüddin el-İrâkî, Bedreddin ez-Zerkeşî, Sirâceddin İbnü'l-Mülâkkın, Ahmed b. İmâd el-Akfehîsî ve Kemâleddin ed-Demîrî gibi şahsiyetlere hadis, fıkıh ve Arap edebiyatı okuttu. 18 Cemâziyelevvel 772 (8 Aralık 1370) tarihinde vefat etti.

Eserleri. 1. *Nihâyetü's-sûl fi şerhi Minhâcî'l-vuşûl*. Kâdî Beyzâvî'nin fıkıh usulüne dair eserine yazılan otuzdan fazla şerhin en önemlilerinden biri olup müellif bu eserini, bilhassa cevapsız kalan ya da tatmin edici cevabı bulunmayan soruları halletmek, nakildeki hataları göstermek, İmam Şâfiî'nin görüşünü ortaya koymak, usul kaidelerini fürûdan örneklerle açıklamak, diğer şârihlerin yaptığı yanlışlara dikkat çekmek amacıyla yazdığını belirtir. Şerhin bütünüyle İsnevî'ye ait olmadığı, kardeşi İmâmüddin'in başladığı eseri onun tamamladığı söyleniyor-

sa da (İbn Hacer, IV, 42) kitabın baştan sona kadar İsnevî'nin usulüne uygun bulunduğu ve tek kaleminden çıktığı, özellikle yaptığı itirazlarda bunun daha belirgin olduğu görülmektedir (*et-Temhîd*, neşreden giriş, s. 27). İlk İbn Emîru Hâcc'ın *et-Taqrîr ve't-tahbîr* adlı eserinin kenarında olmak üzere (I-III, Bulak 1316 → Beyrut 1403/1983) çeşitli defalar basılan *Nihâyetü's-sûl*'e (I-III, Beyrut 1405/1984, *Şerhu'l-Bedahşî* ile birlikte; I-IV, Kahire 1345; Beyrut 1982) İzzeddin İbn Cemâa (Muhammed b. Ebû Bekir ve Bedreddin Muhammed b. Muhammed el-Bulkinî birer hâşiye yazmıştır. 2. *Zevâ'idü'l-uşûl 'alâ Minhâcî'l-vuşûl* (nşr. Muhammed Sinân Seyf el-Celâlî, Beyrut 1413/1993; nşr. Hüseyin Mutâvî 'et-Tertûrî, Riyad 1413/1993). Beyzâvî'nin *Minhâc*'ında bulunmayıp Fahreddin er-Râzî'nin *el-Maḥşûl*'ü, Seyfeddin el-Âmidî'nin *el-İḥkâm*'ı ve İbnü'l-Hâcib'in *el-Muḥtaşar*'ında mevcut olan meseleleri açıklamak üzere kaleme alınmıştır. İsnevî'nin talebelerinden İbrâhim b. Mûsâ el-Enbâsî esere *el-Fevâ'id fi şerhi'z-Zevâ'id* adıyla bir şerh yazmıştır (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Usul, nr. 471). 3. *et-Temhîd fi tahrici (istiḥrâci) 'l-furû' 'ale'l-uşûl* (Mekke 1353; nşr. Muhammed Hasan Heyto, Beyrut 1400/1980 → 1407/1987). Usul kaidelerinden hüküm çıkarma yollarını göstermek için

yazılan eser türünün önemli örneklerinden biridir. Ancak Şehâbeddin ez-Zencânî ve İbnü't-Tilimsânî'nin aksine müellif sadece kendi mezhebinin kural ve görüşlerine ağırlık vermiştir. 4. *Ṭabaḳâtü's-Şâfiyye* (nşr. Abdullah el-Cübûrî, I-II, Bağdad 1390/1970; Riyad 1401/1981). Müellifin kendi dönemine kadar Şâfiî mezhebine mensup 1289 âlimin biyografisini ihtiva eden eser meşhur isim, künye, lakap ve nisbelere göre alfabetik olarak düzenlenmiş, her haftada önce Râfîî'nin *eş-Şerhu'l-kebirî*'i ve Nevevî'nin *Ravzatü't-tâlibîn*'inde geçen isimler, daha sonra da bu eserlerde bulunmayanlar kaydedilmiştir. 5. *el-Kelimâtü'l-mühimme fi mübâşeretih ehli'z-zimme* (nşr. Moshe Perlmann, *Ignace Goldziher Memorial Volume*, Jerusalem 1958, II, 172-208). Malî ve idarî bakımdan büyük nüfuz kazanan gayri müslim tebaanın istihdam edilmesine karşı yazılmış bir risâledir. 6. *Nihâyetü'r-râgib fi şerhi 'arûzü İbnü'l-Hâcib* (nşr. Şa'bân Salâh, Kahire 1408/1988; Beyrut 1989). 7. *el-Kevkebü'd-dürri fi mâ yeteḥarrecü 'ale'l-uşûli'n-naḥviyye mine'l-furû' 'l-fikhiyye* (nşr. Muhammed Hasan Awwâd, Amman 1405/1985). 8. *el-Mühimmât fi şerhi'r-Râfîî ve'r-Ravza*. Râfîî ve Nevevî'yi tenkit maksadıyla kaleme alınmıştır. Ahmed b. İmâd el-Akfehîsî *et-Ta'aḳkubât 'ale'l-Mühimmât*'-

İsnevî'nin *el-Mühimmât fi şerhi'r-Râfîî ve'r-Ravza* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 132)

ta ve Ömer b. Raslân el-Bulkînî *Ma'rife-tü'l-mülîmmât bi-reddi'l-Mühimmât*-ta İsnevî'nin görüşlerini eleştirmişlerdir (eser üzerine yapılan diğer çalışmalar için bk. *et-Temhîd*, neşredenin girişi, s. 29-30). *el-Mühimmât*'ın çeşitli kütüphanelerde nüshaları mevcuttur (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 132; Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye [muhtelif ciltler], nr. 2327, 2328, 2509, 4119, 5730, 5970, 7869, 12320; Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 410 [c. I-V]; nr. 497 [c. I-II]; nr. 498). 9. *Me'tâli'ü'd-dekâ'ik fi tahrîri'l-cevâmi'* ve'l-fevârih. Bazı kaynaklarda *el-Levâmi'* ve'l-bevârih *fi'l-cevâmi'* ve'l-fevârih adıyla da anılır (nşr. Nasr Ferîd Muhammed, baskı yeri ve tarihi yok [Müessesetü't-teâvünî'l-câmiî]). Eser, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Mehmet Karakaş tarafından yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır. 10. *et-Tenkih (fîmâ yeridü) 'ale't-Taşhîh (et-Tenkih li-müşkilâti't-Taşhîh)*. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh* adlı eserindeki görüşleri değerlendirip sahih olanlarla tercih edilenleri tesbit için Nevevî'nin yazdığı *Taşhîhu't-Tenbîh*'i ikmal ve tashih amacıyla kaleme alınmıştır (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 2143). 11. *Tezkiretü'n-nebîh fi Taşhîhi't-Tenbîh*. Nevevî'nin adı geçen eserine dair ikinci bir çalışma olup Muhammed Akle el-İbrâhîm tarafından her iki kitap birlikte neşredilmiştir (I-III, Beyrut 1417/1996). 12. *Kâfi'l-muhtâc*. "Kitâbü'l-Müsâkât" a kadar *Minhâcü't-tâlibîn*'in şerhidir (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 2021-2024; el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 734-735, 2603). 13. *el-Hidâye ilâ evhâmî'l-Kifâye*. İbnü'r-Rif'a'nın *et-Tenbîh* üzerine yazdığı *Kifâyetü'n-nebîh* adlı şerh ile ilgili olup bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de bulunmaktadır (nr. 310, B-25804). 14. *Cevâhirü'l-bahreyn fi tenâkuzi'l-hibreyn*. Râfiî ve Nevevî'nin görüşlerindeki çelişkiler hakkındadır (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 78, 284, 1091; Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 2143). 15. *Trâzü'l-me'hâfil fi elgâzi'l-mesâ'il* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 1338, 7781; el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 921, 2871, 22610; Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 157, 1445). 16. *el-Cevâhirü'l-mu'dî'e fi şerhi'l-mukaddimetü'r-Rahbiyye fi'l-fe-râ'iz* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 395). 17. *İzâhu'l-müşkil min ahkâmî'l-hunsa'l-müşkil* (*Ahkâmü'l-hunâsâ*) (el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 1915, 2999; Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 7928, 8393). Eser, İbrâhîm b. Abdülazîz el-Gusn tarafından Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd'da yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1407/1987). 18. *el-Furûk ve*

qav'ü ziyâdât 'alâ Minhâci't-tâlibîn li'n-Nevevî (Ma'hedü'ihyâi'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye, nr. 248).

İsnevî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, *Naşîhatü üli'n-nuhâ fi men'î istiḥdâmi'n-naşârâ*, *Telhîşü'r-Râfi'i's-şagîr* (bey' bahsine kadar), *Telhîşü'r-Râfi'i'l-kebîr*, *el-Câmi'*, *Şerhu Envâri't-tenzîl*, *Nüzhetü'n-nevâzir fi riyâzi'n-nezâ'ir*, *Şerhu't-Teshîl li'bn Mâlik* (tamamlanmamıştır), *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*, *Şerhu't-Tenbîh*, *el-Bahrü'l-muḥîṭ*, *en-Naşîhatü'l-câmi'a ve'l-hüccetü'l-kâfi'a*.

BİBLİYOGRAFYA :

İsnevî, *Zevâ'idü'l-uşûl 'alâ Minhâci'l-vüşûl* (nşr. M. Sinân Seyf el-Celâli), Beyrut 1413/1993, neşredenin girişi, s. 5-151; a.mlf., *et-Temhîd fi tahrici'l-furû' 'ale'l-uşûl* (nşr. M. Hasan Heyto), Beyrut 1400/1980, neşredenin girişi, s. 9-40; a.mlf., *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 5, 185, 458, 571, 601-602; II, 476; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 10-46; İbn Râfi', *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas – Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1402/1982, II, 371-372; İbn Kâdi Şühbe, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, III, 98-101; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, II, 354-356; IV, 42; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, II, 48; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, II, 92-93; Musannif, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1402/1982, s. 236-237; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 352-353; Brockelmann, *GAL*, II, 111; *Suppl.*, II, 107; *Fihrisü Dâri'l-kütübî'l-Misriyye*, Kahire 1921-63, I, 524, 535, 539, 542; II, 270; III, 186; *Fihrisü'l-Mektebetü'l-Ezheriyye*, Kahire 1366/1947, II, 449, 474, 553, 560, 596-597, 610, 611, 621-622; *Fihrisü Ma'hedi'ihyâi'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye*, Kahire 1954, I, 312; *Fihrisü Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye*: *el-Fikhü's-Şâfi'i*, Dimaşk 1383, s. 30, 57-58, 69, 178, 237-238, 285-286; Abdullah el-Cübürî, *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye fi mektebetü'l-evkâfi'l-âmme bi-Bağdâd*, Bağdad 1393/1973, I, 639; M. Perlmann, "Notes on Anti-Christian Propaganda in the Mamluk Empire", *BSOAS*, X (1942), s. 843-861.

SAFFET KÖSE

İSPANYA

Avrupa'nın güneybatısındaki İber yarımadasında yer alan ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. İSPANYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ
- IV. ÜLKEDE İSLAMİYET
- V. İSPANYA'DA İSLAM ARAŞTIRMALARI

Doğu ve güneydoğudan Akdeniz, kuzey, kuzeybatı ve güneybatıdan Atlas Okyanusu ile kuşatılan ülkenin batısında Portekiz, kuzeyinde Fransa ve Andorra

bulunur. Yönetimi altındaki Balear, Çatarnas (Akdeniz) ve Kanarya (Atlas Okyanusu) adaları ile Afrika kıyılarındaki Ceuta ve Melilla şehirleri dahil yüzölçümü 504.783 km², nüfusu 39.371.000'dir (1998). Başşehri Madrid (2.910.000), diğer büyük şehirleri Barselona (1.624.000), Valencia (753.000), Sevilla (659.000), Zagoza (586.000) ve Malaga'dır (512.000). Meşrutî monarşiyle idare edilen ülke iki meclisli (dört yıl için seçilen 350 üyeli millet meclisi ve 257 üyeli senato) bir parlamentoya sahiptir.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

İspanya arazisinin orta kesimlerini Meseta denilen yüksek bir plato oluşturur. Bu plato üçüncü zamanda meydana gelen hareketler sonucunda yer yer kırıklarla parçalanmış ve üzerinde yükselen dağ sıralarıyla birbirinden ayrılan havzalara bölünmüştür. Yarımada'nın ortasında batıdan doğuya doğru arka arkaya uzanan Sierra de Gredos ve Sierra de Guadarrama dağları Meseta'yı ikiye ayırmakta ve bunlardan kuzeydekine Eski Kastilya (Kuzey Meseta), güneydekine ise Yeni Kastilya (Güney Meseta) denilmektedir. Meseta'nın çevresini kuzeydoğuda İberya, kuzeybatıda Kantabriya ve güneyde Sierra Morena dağları kuşatır. Ülkenin kuzeydoğusunda Fransa ile sınır oluşturan Pireneler ile güneyinde Akdeniz kıyısında uzanan Betik dağları daha genç olup Alp kıvrımları sistemine bağlıdır. Bu dağlarla Meseta arasında kuzeydoğuda Ebro nehri etrafında gelişen Aragon ve güneybatıda Guadalquivir nehri çevresinde gelişen Endülüs havzaları yer alır.

Ülkede üç farklı iklim tipi seçilir : Kuzeybatıda Galicia kıyılarında ılıman ve her mevsimi yağışlı olan okyanus iklimi, iç kesimlerde mevsimler arasında hem sıcaklık hem de yağış bakımından farklılaşmanın belirgin bir biçimde ortaya çıktığı karasal iklim ve Akdeniz kıyı şeridinde yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen Akdeniz iklimi. Coğrafi özellikleri açısından Türkiye'ye çok benzeyen İspanya'nın iç kesimleri Anadolu'da da olduğu gibi step (bozkır) görünümündedir. Güneydeki Endülüs bölgesinin kurak tepelerinde yoğunluk kazanan mantar meşesi ormanları ülkenin önemli bir gelir kaynağını teşkil eder. En önemli akarsular, Portekiz topraklarına geçtikten sonra batıda Atlas Okyanusu'na ulaşan Douro, Tajo, Guadiana ve Guadalquivir ve Akdeniz'e ulaşan Ebro'dur. Ülkenin büyük bir kesiminde kuraklık hüküm sürdüğü için akarsu rejimleri düzensizdir. Nehir suları sadece kışın üç ayında boldur. Özellikle yaz